

FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

MOLNÁR ANDRÁS

„GÉZA, AZT HISZEM, BELELEPTÜNK A TÖRTÉNELEMBE!”

Kemendy Géza sármelléki tanító levele és visszaemlékezése az 1940. évi erdélyi bevonulásról

Miután a magyar királyi Honvédséget Erdély visszaszerzése érdekében 1940 májusának végétől mozgósították, a teljes, mintegy 550 000 főnyi magyar haderő (1., 2. és 3. hadsereg, gyorsadtest, nyolc határvadászdzandár, légierő, fővezérség-közvetlen alakulatok) július 13-ára felvonult a román határ közeli tiszántúli és kárpátaljai területekre. A behívott zalai honvédek túlnyomó többsége a nagykanizsai 9. önálló gyalogdandárban teljesített szolgálatot, mely seregtest a 2. hadsereg szombathelyi III. hadtestének kötelékébe tartozott. A Jány Gusztáv altábornagy vezette 2. hadsereg a főerőktől délre, a magyar haderő jobbszárnyán vonult fel a román határra. Eredeti feladata az volt, hogy biztosítsa a Fehér-Köröstől délre húzódó határszakaszt, egyidejűleg pedig indítson támadást a Sebes-Köröstől délre, és a román Carol-vonal erődjeinek megkerülésével foglalja el Nagyváradot. A turnu severini román–magyar tárgyalások eredménytelensége miatt elhatározott, s augusztus 28-i kezdettel megindítandó hadműveletek során a 9. önálló gyalogdandár a második lépcsőben követte volna a III. hadtest támadó alakulatait.

A magyar szempontból kétséges kimenetellel kecsegtető hadműveletre azonban nem került sor, mert a román kormány a tervezett offenzíva előtti napon, augusztus 27-én készségét fejezte ki, hogy a Magyarországgal fennálló területi vitát hajlandó diplomáciai úton, a tengelyhatalmak döntőbíráskodása által rendezni. A magyar és a román kormányfőt ezt követően a bécsi Belvedere palotába hívták, ahol augusztus 30-án megszületett a Németország és Olaszország külügyminiszterei által vezetett döntőbíráóság ítélete: az úgynevezett „második bécsi döntés” értelmében az 1920-ban elcsatolt erdélyi területek mintegy egyharmada, Észak-Erdély Nagyváráddal, Kolozsvárral és a Székelyfölddel ismét Magyarországé lett. A magyar királyi Honvédség alakulatai e megállapodás értelmében szeptember 5. és 13. között, előre meghatározott ütemben vehették birtokba a román királyi haderő által kiűrtendő területeket.

A visszakapott erdélyi területek katonai megszállása során a 2. hadsereg III. hadteste – mely a 9. önálló gyalogdandárt is magában foglalta – azt a feladatot kapta, hogy a Sebes-Körös völgyében előrenyomulva vegye birtokba Nagyváradot és Kolozsvárt. A nyugat-dunántúli seregtest szeptember 11-ig bezárólag összetűzések és veszteségek nélkül hajtott végre e feladatot, majd szeptember utolsó hetében felváltották, és alakulatai visszatérhettek magyarországi békehelyőrségeikbe.¹

¹ Az általános katonai helyzet alakulásáról: *Dombrády Lóránd*: A hadsereg szervezése és szerepe a második világháború kitéréséig. In: *Dombrády Lóránd – Tóth Sándor*: A magyar királyi honvédség 1919–1945. Budapest, 1987. 152–163. o.; *Illésfalvi Péter – Szabó Péter – Számvéber Norbert*: Erdély a hadak útján 1940–1944. Nagykovácsi, 2005. (A továbbiakban: *Illésfalvi – Szabó – Számvéber*)

A 2. hadsereg erdélyi bevonulásának, illetve az azt megelőző előkészületeknek részese volt az akkor 27 éves Kemendy Géza tartalékos karpaszományos (1940 júliusától hadapród) őrmester (civilben sármelléki kántortanító) is, aki az 1940. évi mozgósításkor a szombathelyi III. hadtesthez tartozó nagykanizsai 9. önálló gyalogdandár 47. gyalogezredének II. zászlóaljába nyert beosztást, mint a géppuskás század első szakaszának parancsnoka.

Kemendy Géza a Zala megyei Zalaszántón született 1913. március 14-én. Miután édesanyja, Szakonyi Mária életének 28. évében, 1918 decemberében spanyolnáthában meghalt, édesapja, Kemendy Nándor Dénes, aki zalaszántói birtokán gazdálkodott, 1920 februárjában újra megházasodott. E második feleség, a Reziből származó Vid Julianna nevelte fel Kemendy Gézát négy testvérével együtt.

Kemendy Géza Zalaszántón, 1919-től 1923-ig végezte el az elemi iskola négy osztályát, mindvégig jeles, illetve kitűnő eredménnyel. 1923 és 1927 között a keszthelyi premontrei római katolikus főgimnázium (1924-től reálgimnázium) diákja volt. Apja ugyan gazdálkodónak szánta, ő azonban 14 éves korában inkább a pedagógusi hivatást választotta: 1927 őszén a pápai magyar királyi állami elemi népiskolai tanítóképző intézet növendéke lett. Miután a tanítóképesítési vizsgán valamennyi tantárgyból jeles eredményt ért el, 1932. július 1-jén népiskolai tanítói oklevelet nyert.

Több sikertelen pályázat után, 1932. szeptember 8-án Sármelléken választották meg kántortanítónak, pontosabban segédtanítónak a község nagy, öt tanerős római katolikus elemi népiskolájába. Tanítói munkája mellett kántorként tevékenykedett a római katolikus plébániatemplomban, és ellátta a Sármelléki Földműves Dalárda karnagy teendőit is. Sármelléken, 1939. július 30-án kötött házasságot a község köztisztviselőben álló, nyugalmazott főjegyzőjének, Kober Jánosnak a lányával, Kober Borbála okleveles tanítónővel. Szolgálati lakásban laktak, és házasságukból két gyermek született: 1940. június 10-én Géza, 1942. augusztus 13-án pedig Borbála.²

Kemendy Géza 1935. október 1-jén Nagykanizsán, a József főherceg laktanyában kezdte meg katonai szolgálatát. Karpaszományosként vonult be a szombathelyi 3. vegyesdandárhoz tartozó rejtett honvédségi alakulat, a „3. határőrkerület parancsnok-helyettes” fedőnevű gyalogezred géppuskás századához. Az úgynevezett egyéves önkéntes

2005.) 5–24. o.; *Illésfalvi Péter – Szabó Péter: Erdélyi bevonulás, 1940.* Barót, 2010. (A továbbiakban: *Illésfalvi – Szabó* 2010.) 5–44. o. A 9. önálló gyalogdandárról: *Szabó Péter: A zalai honvéd alakulatok a második világháborúban és az azt megelőző években (1938–1945).* In: *Molnár András* (szerk.): *Hadtörténelmi tanulmányok.* (Zalai Gyűjtemény 36/I.) Zalaegerszeg, 1995. (A továbbiakban: *Szabó* 1995.) 297–298. o.; *Szabó Péter: Zalaiak a második világháborúban.* In: *Kostyál László* (szerk.): *Zala megye ezer éve.* [Zalaegerszeg, 2000.] 278. o.

² Kemendy Géza életrajzi adatai: Veszprémi Érseki Levéltár. A/25/2. Tanítók törzskönyve. Kemendy Géza segédkántortanító, Sármellék. Ugyanott: A/25/3. Kemendy Géza kántortanító „Minősítési lap”-ja, 1937. május 25. (Másolatukat Karlinszky Balázsnak köszönöm!); *Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Központi Irattár* (a továbbiakban: HIM KI) Kemendy Géza, 295/353. sz. tiszti okmánygyűjtő, Kemendy önéletrajzával. (Másolatáért Szabó Péternek tartozom köszönettel!) *Kemendy Géza: Iskolapadban 1919–1932.* Gépelt kézirat. Keszthely, 1974. 8–164. o.; *Kemendy Géza: Szabadföldbe kültetve 1932–1942.* I. k. [1932–1935.] Gépelt kézirat. Keszthely, 1974. 31–86. o.; *Kemendy Géza: Szabadföldbe kültetve 1932–1942.* II. k.: „A kard nem kerül fogasra...” I. k., 1935–1939. Gépelt kézirat. Keszthely, 1974. (a továbbiakban: *Kemendy: „A kard...”* I. k.) 1–100. o.; *Kemendy Géza: Szabadföldbe kültetve 1932–1942.* III. k.: „A kard nem kerül fogasra...” II. k., 1939–1942. Gépelt kézirat. Keszthely, 1974. (A továbbiakban: *Kemendy: „A kard...”* II. k.) 101–140. o. (Kemendy Géza visszaemlékezésének négy kötetét a lánya, dr. Szalay Csabáné, Kemendy Borbála bocsátotta rendelkezésemre. Szívességét ezúton is köszönöm!)

Fényképek Szőke Gyula
sármelléki tanító,
tartalékos zászlós
(később hadnagy)
1940. évi erdélyi
fotóalbumából
(unokája, Salamon András
birtokában).

*Perjés Géza hadnagy,
a 47/II. zászlóalj géppuskás
századának parancsnoka
századának élén 1940 nyarán
Hajdúbagos térségében*

*Perjés Géza hadnagy,
századparancsnok lóháton
1940 nyarán, Hajdúbagos
térségében*

katonai szolgálatát 1936. szeptember 22-ig töltötte le. 1935 októberétől 1936 márciusáig a tisztés, a következő három hónapban pedig a tartalékos tiszti iskolát végezte el – mindkettőt rangelsőként – a magyar királyi „3. határőrkerület parancsnok-helyettes” fedőnevű csapattestnek a nagykanizsai Károly laktanyában működő karpaszományos iskolájában. 1936 júniusában Szombathelyre, a 3. vegyesdandárhoz vezényelték át egy hónapra zászlóalj vonatparancsnoki tanfolyamra. Ennek elvégzése után, 1936. szeptember 22-én karpaszományos őrmesterré léptették elő.

A következő évek nyári iskolai szüneteiben tartalékosként, úgynevezett „fegyvergyakorlatokra” kapott behívót: 1937 júliusában egyhónapos géppuskás tanfolyamot végzett a nagykanizsai Károly laktanyában, 1938 júliusában pedig Várpalotán, a gyalogsági lóiskolában vett részt egyhónapos nehézpuska-tanfolyamon. Az 1938. novemberi felvidéki

bevonulás idején nem hívták be, 1939. március 15-től április 26-ig tartó, újabb katonai szolgálata alkalmával azonban a nagykanizsai 38. gyalogezred (a 17. gyalogezred mozgósításkor felállított ikerezrede) vonatparancsnokának helyetteseként részese volt Kárpátalja megszállásának és az azt követő szlovákiai területszerzésnek, illetve határkiigazításnak.

Az 1930-as években tömegesen képezték ki tartalékos tisztakké a többségében állástalan s ezért a katonai szolgálatra szívesen vállalkozó népiskolai tanítókat. Kemendy Géza azonban – különösen házassága után – nem tartozott a tipikus, megélhetési kényszerből katonáskodó kollégái közé, mert sármelléki tanítói jövedelme, valamint anyagi háttere – apósa, mint említettem, a község nyugalmazott főjegyzője volt – tisztességes megélhetést biztosított a családjá számára. Többszöri bevonulásának és ismétlődő katonai szolgálatainak oka sokkal inkább a honvédség tartalékos tiszték iránti fokozott igénye, semmint Kemendy önkéntes ajánlkozása lehetett, annál is inkább, mivel egyre nehezebben szakadt el a családjától.³ (Ifjú házasként mély érzelmek fűzték a feleségéhez, ami csak erősödött gyermekeik születése után.)

1940 májusának végén Kemendy Gézát, mint tartalékos karpaszományos őrmestert ismét behívták az immár Erdély visszafoglalására készülő magyar honvédségbe. Ekkor – mint már említettem – a 17. gyalogezred Nagykanizsán mozgósítással felállított, ugyancsak a 9. önálló gyalogdandárhoz tartozó, 1939-től 47. gyalogezrednek nevezett ikerezredébe osztották be, ahol a II. zászlóalj géppuskás százada első szakaszának parancsnoki teendőit látta el. E géppuskás század parancsnoka akkor a Ludovikát végzett – Kemendynél négy évvel fiatalabb – hivatásos hadnagy, Perjés Géza, a későbbi neves hadtörténész volt.

A zalai gyalogdandár mozgósított tartalékosai mintegy öt hétig Nagykanizsa környékén végeztek kiképzési és összekovácsolási gyakorlatokat, majd 1940 júliusának első hetében vonultak fel – vasúti szállítással – a magyar–román határ közelébe. A 9. önálló gyalogdandárt a Debrecentől délre fekvő falvakban szállásolták el, Kemendy százada július 6-án a Bihar megyei Hajdúbagason nyert elhelyezést. E község határában építették fel a román Carol-vonal kiserődjeinek másait, melyeknek elfoglalására harcszerű éles gyakorlaton képezték ki a honvédeket a következő hetekben. Amikor a Románia elleni hadműveletre készülő zalai seregtest augusztus 24-től – éjszakánként végrehajtott gyalogmenettel – délnyugati irányban felvonult a román határhoz közeli készenléti helyre, Kemendy századát augusztus 26-án Csökmő községben szállásolták el. Onnan augusztus 28-ra virradó éjszaka a Békés megyei Vésztőre települtek át. Az augusztus 30-ai második bécsi döntés határozatairól itt értesültek. Mivel a románok Észak-Erdélyt harc nélkül engedték át, a magyar gyalogsági alakulatok esetében állományuk nélkülözhető tíz százalékát – többnyire a többgyermekeseket, a foglalkozásukban meghagyandókat, ipari és mezőgazdasági munkásokat – leszerelték. A visszatért területek birtokbavételének szeptember 5-i megkezdésekor a 9. önálló gyalogdandár Biharugra térségében lépte át a trianoni határt.

A 47/II. zászlóalj szeptember 6-án reggel 7 órakor, Szilaspusztánál lépett Erdély földjére. A zászlóalj menet alatti biztosításával a géppuskás század Kemendy Géza által vezetett első szakaszát bízták meg. Aznap Oláhszentmiklóson át Kisürögdig meneteltek. Szeptember 7-én e község és Nagyürögd között vonultak át a román Carol-vonal elhagyott erődövezetén, majd Nagyvárad érintésével egészen Mezőtelkig mentek. Szeptember 8-án

³ Kemendy Géza 1940. előtti katonai szolgálatainak adatai: HIM KI Kemendy Géza, 295/353. sz. tiszti okmánygyűjtő; *Kemendy*: „A kard...” I. k. 1–100. o.; *Kemendy*: „A kard...” II. k. 101–109. o.

A 47/II. zászlóalj tisztjei ebédelnek 1940. augusztus 13-án gyakorlat után a derecskei legelőn. Balról jobbra: Dettay Béla alezredes, zászlóaljparancsnok, Szőke Gyula tartalékos zászlós, Sólyomvári György zászlós, Perjés Géza hadnagy, századparancsnok

keltek át a Királyhágón, majd vonaton szállították őket Bánffyhunyard felé a Sebes-Körös völgyében. A magyar lakosság mindenütt kitörő lelkesedéssel fogadta, örömmámorban úszva üdvözölte, és boldogan látta vendégül a honvédeket. Szeptember 10-én Magyarapuzson éjszakáztak, onnan másnap gyalogmenetben, Gyalun át indultak Kolozsvárra. A zalai 9. önálló gyalogdandár szeptember 11-én délután, zuhogó esőben vonult be Erdély fővárosába. Szeptember 15-én a dandár zöme részt vett a Horthy Miklós kormányzó tiszteletére rendezett kolozsvári ünnepségen, illetve díszszemlén. A zalai honvédek alig két hétig állomásoztak Kolozsvárott, majd szeptember 28-án felváltották, és útnak indították őket békehelyőrségeikbe.⁴

Az Erdélyben töltött, erős érzelmeket kiváltó napok életre szóló élményt jelentettek a bevonulásban részt vevő magyar katonák, köztük Kemendy Géza számára is. Kemendy évtizedekkel később, 1974-ben idézte fel és vetette papírra erdélyi emlékeit a családja számára gépirással készített visszaemlékezésének egyik, „A kard nem kerül fogásra...” címet viselő kötetében.⁵ Emlékeinek felidézésében segítségére voltak korábbi bajtársai,

⁴ *Kemendy*: „A kard...” II. k. 145–188. o.; [*Sólyomvári György*]: 1940-es elvonulás... [A 47/II. zászlóalj erdélyi bevonulásának kronológiája, 1940. július 4-től október 1-ig.] Gépelt kézirat. 1 o. (E feljegyzés Sólyomvári György – 1940-ben zászlós, később főhadnagy – „Erdély újra miénk. Utunk elindulástól a dicsőséges kolozsvári bevonulásig” című fotóalbumában található. Az albumot a Nagykanizsán élő Sólyomvári Géza bocsátotta rendelkezésemre, amit ezúton is megköszönök!)

⁵ *Kemendy*: „A kard...” II. k. 145–188. o.

Perjés Géza hadtörténész és Szőke Gyula sármelléki tanító, a 47. gyalogezred II. zászlóalj géppuskás századának egykori század-, illetve szakaszparancsnoka is. Kemendy a visszaemlékezés megírása során számos korabeli családi dokumentumra (hivatalos iratra, levélre, tábori levelezőlapra, nyomtatványra és fényképre) is támaszkodhatott. Ezeknek jelentős részét eredetiben (Szőke Gyula néhány fotóját másolatban), visszaemlékezését alátámasztó, azt mintegy hitelesítő mellékletként csatolta gépelt kéziratához.

Az alábbiakban Kemendy Gézának az 1939-től 1942-ig tartó időszakot megörökítő önéletrajzi visszaemlékezéséből az 1940. évi erdélyi bevonulással, illetve annak előkészületeivel kapcsolatos (1940 májusa és szeptembere közötti) személyes emlékeit teszem közzé, nevezetesen a családjához Kolozsvárról írott egyik eredeti levelét, valamint visszaemlékezésének közérdekű részleteit.⁶ Mindkettő szövegét a jelenlegi helyesírásnak megfelelő módon, a katonai rövidítések feloldásával, magyarázó, pontosító jegyzetekkel ellátva adom közre, szögletes zárójelbe tett három ponttal [...] jelezve a hosszabb-rövidebb kihagyásokat.⁷

1.

Kolozsvár, 1940. szeptember 16.

*Kemendy Géza hadapród őrmester levele a családjához az erdélyi bevonulásról
(Részletek)*

Édes kis Feleségem, szeretett Babikám!⁸ Kedves Kisfiam!⁹

Nagyfokú elfoglaltságomban némi kis szünet állott be, amit azonnal megragadok, és felhasználok arra, hogy Neked, édes kis Gyönyörűségem röviden, csak a lényegét érintve, sok kedves, Téged is érdeklő dologról beszámoljak. [...]

Bár nem jelezted, mégis gondolom, megkaptad Nagyváradról írt lapjaimat. Tábori postával küldtem; igaz, hogy levélládába tettem, de mégis hiszem, hogy hazaértek képes és tábori lapjaim. Mindenkinek írtam.

Nagyon megható volt a nagyváradi bevonulás. Még előbb, hogy Szentés János¹⁰ hazament, elindultunk Vésztőről, hogy a bevonuláson részt vegyünk. Gyalog napi 35–40 km-t tettünk, rendszerint éjjel. Ezek a menetek nehezek voltak, de mindenkit felvillanyozott az a tudat, hogy a történelem írásának anyagául szolgál. Nagy dolgok voltak, senki fáradt nem volt. A határ átlépése csodálatos volt, amelyen könnyes szemmel haladtunk át. Erdély szent és áldott termékeny földjére Oláhszentmiklósnál léptünk át, és onnét az oláh erődítmények és erődök,¹¹ de egyben a magyar nép előttünk ismeretlen és eléggé meg nem érthető

⁶ A 9. gyalogdandár erdélyi bevonulásáról eddig mindössze a nagykanizsai 17. gyalogezred ezredsegédtisztjének, Péchy György főhadnagynak (később százados) rövid visszaemlékezése volt ismert: *Péchy György*: Csapatfőnök voltam a m. kir. honvédségben. Gépelt kézirat. Hadtörténelmi Levéltár. Tanulmánygyűjtemény 3184. (a továbbiakban: HL Tgy. 3184.) 23–27. o. (A kézirat másolatáért Szabó Péternek tartozom köszönettel!) Péchy visszaemlékezésének egyes részleteit közölte: *Szabó* 1995. 297. o.; *Illésházi – Szabó – Számvéber* 2005. 11., 19. o.; *Illésházi – Szabó* 2010. 45. o.

⁷ A forrásközleményt szakmailag Szabó Péter nézte át. Baráti szívességét ezúton is megköszönöm!

⁸ Kober Borbála (1915–1978), okleveles tanítónő, 1939-től Kemendy Géza felesége.

⁹ Ifjabb Kemendy Géza (1940–2001), állatorvos.

¹⁰ Kemendy falubelije (valószínűleg sármelléki honvéd), akit közvetlenül a bevonulás előtt szereltek le.

¹¹ A román Carol-vonal kísérődjéi.

mámoros örömujjongása fogadott és kísért nehéz út[j]ainkon. Egy-egy község a lelkét hozta felénk, és „megváltó Krisztus”-oknak nevez bennünket, hogy a barbár és minden képzeletet felülmúló állati, bűnös és piszkos uralomnak eltűnését nekünk köszönheti.

Kisürögd községben egy éjszakát töltöttünk, mialatt megtekintettük a hadnagy úrral¹² az oláh – sokat emlegetett és túlbecsült – kiserődöket. Mi voltunk az első magyar katonák, akik a kiserődökön állhattunk. Meg is örökítettük.¹³ Erről majd élőszóval többet.

Tovább folytattuk utunkat, és hogy Nagyváradot láthassuk, 8 km-rel több utat csináltunk. Az oláh erődök között vezetett utunk, és nevetve meneteltünk ezen immár haszontalan dolgok előtt, amelyek arra voltak jók, hogy az oláh vezetőség korlátlanul lophatott az építésük alkalmával, és hogy az államot teljesen tönkretette az örült nagy költség, amibe kerültek.

Nagyvárad tombolt az örömtől, amikor meglátta a bevonuló honvédeket, és elárasztotta virágesővel, úgy, hogy háromszor kellett lesepenni az utcáról, mert a lovak nem tudtak a katonákkal együtt menni a virágtengerben. Sírva, ajándékokkal elhalmozva, csökesővel borítva fogadta és ünnepelte a magyar honvédeket. Örökre felejthetetlen a város maga is, és amikor eljöttünk, úgy búcsúzott tőlünk, hogy öröme egy kissé se csorbult, hisz tudja, hogy ezentúl velünk áll összeköttetésben, és szerető szívek dobognak egymásért.

A nagyváradai események után folytattuk utunkat végcélunk, Kolozsvár felé. Az út az erdélyi gyönyörű hegyek között vezetett, [a] Királyhágón át, ahonnét szintén küldtem lapokat a família többi tagjának is. Majd vonaton utazva közeledtünk. Sztána, magas hegyi állomásnál elének jött üdvözlésünkre a kalotaszegi népviselet gyönyörű csoportja, amelyet még soha nem láttam, és minden képzeletet felülmúl. Ez aztán kísért egész Kolozsvárig, Mákófalva, Magyarkapus, Gyalu stb.

Szerdán, 11-én jöttünk Kolozsvárra. Az ezred, illetve dandár gyönyörűen felkészülve, délután 3 órakor bevonult az ünneplésben utolérhetetlen, óriási és gyönyörű, de a legtöbbet szenvedett magyar városba, Mátyás városába.¹⁴ Bár rögtön megeredt az eső, és borzalmasan esett egész idő alatt, ez nem változtatott semmit, mindenki örömujjongva állta a borzalmas időt. Azóta itt vagyunk, és immár a kormányzó úr¹⁵ díszszemléljén is részt vettünk vasárnap. Ezekről azonban majd legközelebb, talán már élőszóval.

A csomagot megkaptam, nagyon köszönöm! Most szombaton, 14-én ért ide. Édes Kis Anygalkám, köszönöm Anyusnak¹⁶ a finom szalonját!

[...]

Nagyon sokszor csókollak, igaz, nagy szeretettel, vágyakozással

Géza

(Eredeti tisztázat. Kemendy Géza: „A kard nem kerül fogásra...” II. k. 1939–1942. 174/c. o. 226. melléklet.)

¹² Perjés Géza (1917–2003), 1938-tól hivatásos hadnagy, 1941 novemberétől főhadnagy, 1944 novemberétől százados. 1939-től a nagykanizsai 17. gyalogezred II. zászlóaljának századparancsnoka, 1940-ben, az erdélyi bevonulás idején a 47/II. zászlóalj géppuskás századának századparancsnoka, 1950 után hadtörténész.

¹³ Kemendy Géza (Szöke Gyula tartalékos zászlós erdélyi fotóalbumából) több fényképet is csatolt visszaemlékezéseihez a kisürögdí román kiserődökről, a képek azonban homályosak, elmosódottak, sem az erődök, sem Kemendy és társai nem láthatók rajtuk tisztán, élesen. (Szöke Gyula fotóalbumát az unokája, Salamon András bocsátotta rendelkezésemre, amiért ezúton is köszönetet mondok!)

¹⁴ I. (Hunyadi) Mátyás (1443–1490), 1458-tól magyar király, Kolozsvár szülötte volt.

¹⁵ Horthy Miklós, nagybányai (1868–1957), 1920-tól 1944-ig a Magyar Királyság kormányzója.

¹⁶ Kemendy Géza anyósa, Kober Jánosné, született Benedek Erzsébet Borbála (1884–1951).

2.

Keszthely, 1974.

*Kemendy Géza visszaemlékezése az 1940. évi erdélyi bevonulásra
és annak előkészületeire
(Részletek)*

[...]

A vonat pedig vitt¹⁷ Balatonszentgyörgyön, Budapesten keresztül az Alföldre, Szolnok, Debrecen vonalán, és Sárándon raktunk ki, Debrecentől délre egy kissé.

A legközelebbi községbe – Hajdúbagosra – meneteltünk, és itt szállásoltunk el. Ez egy nagy alföldi község volt. Szegényes külső és sivár, poros világ, rossz víz, az artézi víz¹⁸ meg meleg... Hamar felmértük a különbséget a dunántúli községek és emberek barátságos mivolta és e vidék nem megnyerő jellege között.

A hadosztály¹⁹ a környező nagy községeket foglalta el: Hosszúpályi, Nagyléta, Derecske, Konyár.

Hamarosan rájöttünk, hogy itt valami nagy várakozásról lesz szó, mert sehova nem volt szabad elmenni. Mindig készen kellett lennünk a riadóra. Semmi olyan tájékoztatót nem hallottam, amely ennél többet árult volna el. Azt azonban a legegyszerűbb katona is fel tudta mérni, hogy itt már nagyon közel vagyunk a román határhoz, tehát ott lesz majd dolgunk.

A mozgás megtiltása is annak érdekében történt, nehogy a kémek többet tudjanak meg, mint ami számunkra még veszélytelen. A másik jellemzője ennek az időnek, hogy valami rendkívüli sokat fordítottak a legénység erőállapotának fokozására. Olyan kosztot biztosítottak, amelyet még magyar baka soha nem evett. Mit? Például ki hallott arról, hogy a bakát a kapuvári és pápai bacongyár²⁰ termékeivel – amelyet eddig csak Anglia fogyasztott – etessék? Aztán a bab- és krumpligulyás helyett lehet a bakának főzni tejfölös tökfőzeléket vagy zöldbab főzeléket is! És meg is eszi jóízűen. De meg ám! Még el is nyalogatta a csajkáját!

[...]

Perjés hadnagy úr, a századparancsnok²¹ arra is gondot fordított, hogy érdeklődjék embereinek véleményéről és azon keresztül hangulatáról, maguktól az emberektől. Egyik délben azt mondja nekem:

¹⁷ Kemendy Géza százada 1940. július 4-én indult útnak Nagykanizsáról a román határhoz közeli területre. Ezt aznap írott levelében tudatta a feleségével: *Kemendy*: „A kard...” II. k. 160/a. o. 208. melléklet.

¹⁸ A fűrt artézi kutakból magától folyt ki az ivóvíz.

¹⁹ Helyesen: a 9. önálló gyalogdandár. (Kemendy mindvégig a későbbi „hadosztály” elnevezést használja – tévesen – visszaemlékezésében.)

²⁰ Az 1913-ban alapított pápai húszüzem 1935 óta Poels és Társa Bacon- és Húskonzervgyár Kft. néven működött, míg a kaposvári vágóhidat csak 1943-ban létesítette Graumann Viktor.

²¹ Perjés Géza hivatásos hadnagy, a 47/II. zászlóalj géppuskás századának parancsnoka.

– Gyere Géza, nézzük meg az ebédosztást. (Meg kell jegyeznem, mindig volt tügyetes tiszt, aki a századnál ellenőrizte a főzött kosztot és annak a kiosztását.)

Amint a tér felé megyünk – mert itt voltak központilag felállítva a konyhák –, látjuk ám, hogy a mi századunk már meg is ebédelt. Soha el nem felejttem, Horváth Sándor szántói²² fiú, a Horváth Gyula fia, aki az én szakaszomban szolgált, a csajkájáról szedegeti az ujjával a maradékot. Látszik, hogy nagyon ízlett az ebéd, ha a csajkát így elnyalja. Odaérve, a hadnagy úr őt szólítja meg:

– Na, Horváth, milyen volt az ebéd? – és várja az elragadtatott ömlengő választ.
– Öleg jó – mondja Horváth, és meghúzza a bal vállát.

Mikor ellépünk, nem fér meg a századparancsnokban a felháborodás:

– Az anya szentségít ennek a zalai parasztnak! Csak egyszer mondaná, magát összekapva: Nagyon finom volt, hadnagy úr! – de helyett annyit mond, akárhányat megkérdesz: Öleg jó!

És ekkor jöttem én, a népi szokások, azok ízének ismerője, a magyarázattal:

– Hadnagy úr! Ez ezeknek az embereknek a szájából nem lekicsinylést jelent, hanem a legnagyobb elismerést. Ha valamelyik szerint valami „Öleg jó”, az anyyi, hogy annál jobbat már nem is lehet, de talán nem is szabad kívánni. Öleg!²³

[...]

Ebben a semmittevésben gondoztuk a lovainkat, fegyvereinket, és ismerkedtünk a nekünk idegen alföldi világ embereivel. [...]

Egyszer csak megtört ez a nagy csend. Elkezdődtek a nagy gyakorlatok a derecskei, nagylétai óriási legelőkön. Bizony kegyetlen meleg volt ezen a kopár vidéken! Örültünk, ha az ezredkürtös kürtjének sikoltó hangja végigjárta ezt a nagy területet és a sárga zászlót kitűzték. Az jelentette a gyülekezés helyét. Itt mindig kiértékelték a gyakorlatot. Mindig jobban sikerültek – ez természetes is volt. Kiváló katonaanyag volt itt fegyverben!

Meg is lett volna minden baka elégedve, csak Kozderka²⁴ ne söpörtette volna örökösen a poros utcákat, ne nyesette volna a jegenyéket, és ne akarta volna uniformizálni örökké a bevonultatott parasztszekereket. Észbontó dolgokat tudott kieszelni. Csak legalább okos dolog lett volna: de a homokot örökké birizgáltatni ostobaság, hisz így a legkisebb szél is megmozgatja; a jegenyéket inkább több ággal, levéllel kellett volna ellátni, ha az lehetséges lett volna, hiszen úgyse volt semmiféle rejtő fa vagy árnyékot adó egyéb fásor.

A kocsikat meg a gazdáik vissza se vették volna, ha úgy hajtják végre, ahogy ő azt kiagyalta. Egyetlen hosszú kocsi volt, mindenki örült, hogy van egyetlen alkalmas jármű, amelyikkel a bálaszénát lehet szállítani, és ez a szerencsétlen nagy úr, ezt akarta elfűrészeltetni, hogy az is olyan hosszú legyen, mint a többi! Hej, aki a közelében volt, megemlegette! [...]

A mind nagyobb kötelékekben végrehajtott gyakorlatok arra vezettek, hogy a hosszúpályi legelőn harcserű éles gyakorlatot tartott a hadosztály. De nem ám akármi-

²² Zalasántói.

²³ Perjés Géza Kemendy Gézához 1974. június 17-én írott, 1940. évi erdélyi emlékeiket felidéző levelében – a 47. gyalogezred II. zászlóaljának géppuskás századáról szólva – is megemlegette e zalai kifejezést: „Azért »öleg jó« volt ez a század!” (Kemendy: „A kard...” II. k. 188/a. o. 246/b. melléklet.)

²⁴ Kozderka László (1890–?), ezredes, az 1940. évi erdélyi mozgósítás és bevonulás idején a 47. gyalogezred parancsnoka.

lyet! Megépítették az utászok a tökéletes mását annak a Károly-vonalbeli erődnek, amely a mi hadosztályunk támadási sávjában volt, és a harcokcsiarókat is, mely előtte húzódtott. Ezeknek a leküzdését gyakoroltuk.²⁵ Az én szakaszomnak például az volt a feladata, hogy az erőd bal alsó lőrését „vakítsa”. (Azt jelenti, hogy tartsa tűz alatt, ne tudjon a benne lévő védő kinézni sem.) Ez alatt az általános tűz alatt a rohamutászok megközelítik az erődöt; előbb egy olyan hosszú létrát tolnak át a harcokcsiarók fölött, amelyen át lehet menni fellette. Az utászok robbantókezekkel támadják az erődöt, miközben a gyalogság átkel az árkon, és a mélységi támadást továbbviszi.

Az erődök rombolásához felvonultak az I. világháború alatt szerkesztett, erődök szétlövésére alkalmas 30,5 cm kaliberű mozsarak is.²⁶

Nagyon komoly gyakorlat volt, hiszen határozott céllal és éles lőszerezellel történt – mint lett volna a valóságban.

Most jöttünk tisztába a feladat valódiságával és súlyával. Nem volt akkor ez számunkra ijesztő, hiszen a lelki előkészítése megvolt. Felmérni azonban tudtuk, mennyi magyar életbe kerülhet, ha sor kerül [rá] a valóságban is, nemcsak a gyakorlatban.

A hangulat javításához tartozott, hogy Hajdúbagason július 27-én kineveztek bennünket a zászlósi rang helyett hadapród őrmesterré.²⁷ Ez csak anyagi javulást hozott, de feledtetni nem tudta, hogy visszatartották a tisztí rangunkat. [...]

A pontos dátumokat nem tudom, sőt Szőke Gyuszival²⁸ se tudunk minden jelentős napot kikutatni az emlékezetünkben, de úgy érzem, augusztus első napjaiban történt:

A zászlóaljhoz egyre-másra érkeztek a pótkerettől az értesítések, hogy hol egy, hol több tisztnek az előléptetése megtörtént. Ránk ez rettenetesen rosszul hatott – de többet nem foglalkozom ezzel az ügygel –, és ezek az előlépések azzal jártak, hogy egy-egy hordó sört állított mindegyik a zászlóalj tisztikara számára, amit mindig szombaton este fogyasztott el a társaság a zászlóalj irodaépületében. Ez a ház a mi körletünköt kb. 100–150 méterre lehetett. Ezen a napon is összegyűltünk, és a tisztí legények szorgoskodtak a sörök csapolásával – mert erre a napra talán 5 hordó is volt –, és éppen az első korsókat kivitték mindenkire. Már emelkedett is a zászlóaljparancsnok,²⁹ hogy felköszöntse az előlépetteket, amikor az ajtón egy szorosan behúzott derékszűjú, jó mozgású zalai gyerek belép, és jelenti harsány hangon:

– Alezredes úr, alázasosan jelentem, levelet hoztam az ezredtől.

Látjuk ám, hogy sűrűn lepecsételt levél, és azt is, hogy a zászlóaljparancsnok keze remeg, amikor felbontja. Mi meg állunk, kezünkben a sörös krigli és várunk. Dettay Béla alezredes úr elolvassa a levelet, ami voltaképpen parancsot tartalmazott, és már mondja is:

– Urak! Riadó!!!

²⁵ E gyakorlatokról megemlékezett emlékirataiban Péchy György főhadnagy is: HL Tgy. 3184. 25. o. Vö. Szabó 1995. 297. o.; *Illésfalvi – Szabó – Számvéber* 2005. 11. o.; *Illésfalvi – Szabó* 2010. 45. o.

²⁶ A cseh gyártmányú, Škoda 30,5 cm Mörser M.11 és M.11/16 nehéz mozsár ágyúkból a magyar honvédség csak 5 darabbal rendelkezett.

²⁷ Kemendy Gézá 1936. szeptember 22-én nevezték ki karpaszományos őrmesterré. Hadapród (tisztjelölt) őrmesterré történt előléptetésének nincs nyoma a katonai nyilvántartásban. Vö. HIM KI Kemendy Géza, 295/353. sz. tisztí okmánygyűjtő.

²⁸ Szőke Gyula (1910–1980), sármelléki tanító, 1940-ben tartalékos zászlósként a 47/II. zászlóalj géppuskás százada negyedik szakaszának parancsnoka.

²⁹ Dettay Béla (1891–1944), alezredes, 1940-ben a 47. gyalogezred II. zászlóaljának parancsnoka.

Nem hiszem, hogy valaki is beleivott volna a sörébe, hanem letette, és egymást taposva futottam³⁰ ki az udvarra, majd a kiskapunál szorult meg a tömeg. Mögöttem Perjés Géza hadnagy, századparancsnok ezt mondja:

– No, Géza, azt hiszem, beleléptünk a történelembe!

Kiérve az utcára, odaláttam a körlethez. Az emberek békésen ácsorogtak az utcán. Feltartottam a kezemet, ők is vették a jelet, majd jobb karomat körbe forgattam, ami annyit jelentett, hogy azonnal nyergeljenek! Ezt a jelet is vették, és mire az udvarba értem, már kinn voltak a lovak az udvaron, rajtuk a nyereg. Az embereken egy óriási felszabadultság jele, rajtam is hasonlóképpen, mert mindenki örült, hogy vége ennek a hosszantartó tétlenségnek. Valami változás lesz, és ez elég; senki sem kérdezte, mi következik. Csak sejtések zsongtak bennünk. Amikor besötétedett, már mindenütt készen álltak menetre a századok az udvarokban. Csak el kellett indulnia a zászlóaljparancsnoknak, mindenki azonnal besorolt.

Elbúcsúztunk házigazdáinktól. Fejér néni éppen azon a napon sütött kenyeret, rögtön egyet adott nekünk az útra, finom alföldi búzakenyeret. A gazdának is megköszöntük a szállást, ahol a lovaink voltak, és a sötétedést bevárva, elindultunk.

Az útvonalat nem ismertük, mi csak mentünk az előttünk menő után. Olyan borzalmas sötét volt, mint a bivaly s[eggé]ben. (Most megnéztem egy naptárt, és a következőket állapítottam meg: mivel itt most a sötétségen volt a hangsúly, akkor kellett ennek a mozgásnak megkezdődnie, amikor a legsötétebb van: az pedig augusztus 9-én kezdődött, amikor is a holdkelte szinte percre megegyezik a napkeltével. A nap 4 óra 32 perckor kel, a hold meg 4 óra 38 perckor. Tehát éjjel semmi világosság nem létezik. Ezt az időpontot várta meg a vezetés, és ekkor indította meg a 9. hadosztályt dél felé, hogy felvegye azt a készenléti helyet, ahonnan a számára kijelölt sávban támadni fog. Ez pedig az utólagos következtetésem szerint Csökmő–Vésztő–Okány–Szeghalom községek által behatárolt terület lehetett.

Tehát ide kellett a csoportosítást végrehajtani, de úgy, hogy az ellenség a mozgást, az erőket megfigyelni ne tudja. Ezt a sötétség leple alatt gondolták elérni.)

A mi menetvonalunk a következő volt: Hajdúbagos–Derecske–Berettyóújfalu–Furta–Zsáka–Csökmő. Ez volt az első hosszú menet. Mindig a sötétedéskor indultunk, és amikor megvirradt, pihenőbe mentünk a meghatározott községben. Ekkor aludtunk és tisztálkodtunk.

Hogy ez micsoda szörnyű kínt jelentett a számomra az első héten, azt elmondani nehéz volna, de érzékeltetni azzal tudom, hogy az átállás az éjszakai életre valami borzalmas. Itt még az is hozzájárult, hogy az Alföldön ebben a legmelegebb hónapban a nappal iszonyatos hőség, mely még kellemetlenebb volt azért, hogy a levegő tele volt a homokkal, hideg víz sehol, és ami a leggyötrőbb volt: éjjel olyan óriási lehűlés, hogy majdnem megfagytunk. A lovak szőre felborzolódott, amikor rövid pihenőre megálltunk útközben. Az emberek az aszfaltút hőtároló képességét használták ki: arra feküdtek le, ha megálltunk, és az melegítette őket. A pokrócot, köpenyt magunkra szedtük, olyan hideg volt.

Aztán az álmoság, amely legkésőbb éjfélkor rám jött. Egyszerűen nem tudtam legyőzni. Még menet közben is elaludtam egyszer. Úgy mentünk, hogy hárman, a három hadapród őrmester összekaroltunk, és így mentünk, hogy valahogy ébren tudjak maradni.

³⁰ Értelemszerűen: futottunk.

Egyszer csak – magam is éreztem – jobbra lépek, mire Lőrincz Jóska³¹ megkérdi: hova mégy? Én meg válaszolok neki, magam is hallom:

– Kikerültem az előttem menő kocsinak az oldaldorongját, nehogy nekimenjek.

– Nincs is előtünk kocsi! – mondja Jóska, mire csodálkozva felébredek, és valóban a századparancsnok megy előtünk lóháton. Valóban nincs kocsi a közelben.

Persze nemcsak én szenvedtem az elmondottaktól! Az emberek is, ki ettől, ki attól. Menet közben érdeklődöm tőlük, hogy bírják a menetet? Simon János cserszegtomaji öreg géppuskás (40-en felül) csak ennyit mond:

– Nem volna semmi baj hadapród úr, csak egy kis vizem volna!

– Szekeres, hozza előre a kulacsomat! – kiáltottam hátra a legényemnek.³²

– Itt a kulacsom Simon, igyék, ha ennyivel segíthetek.

Meg kellett érteni az effajta idősebb falusi embereket: ők már eléggé elhasználódtak, és sok folyadék fogyasztásához voltak szokva otthon is. Az ilyenfajta igénybevétel régen volt számukra, hát jobban megviselte őket, mint talán a fiatalokat. Én a legjobban Furta, Zsáka térségében szenvedtem; ezt megjegyeztem.

Csökmő nagyobb helység volt. Különböztetnem kell jegyeznem, hogy itt az Alföldön minden község nagy lélekszámú volt, mert ritkán voltak a községek. Itt hosszabb pihenő lett. Pár napot töltöttünk és rendbe szedtük magunkat.

[...]

Egy rövidebb tartózkodás után innen is útra keltünk, és még délebbre költöztünk: Vésztőre. Ez már Békés megyében volt, míg az előbbieket Bihar megyében voltak.

(A közbeeső időpontokat nem tudom rögzíteni, de talán nem is fontos, viszont egy második, meglévő levelem³³ elárulja azt az időpontot, ameddig itt voltunk.)

Ehhez tudnunk kell – ami a levélben nem szerepel –, hogy itt ért bennünket a bécsi döntés³⁴ híre, mely békés elintézését jelentette Erdély visszaszerzésének. Persze, csak egy részének!

Mert a németek nemcsak minket, hanem Romániát is ki akarták elégíteni: rá is szükség[ük] volt a háború folyamán.

Tehát addig húzták az ügyben a döntést, amíg azt nem látták, hogy Magyarország komolyan áll a határokon, elszántan, és hogy nagyobb lángja ne legyen a két nép közötti elszámolásnak, úgy döntöttek, hogy a románoknak át kell adniok a Marosig a területet, és visszavonulásukban 1 órás előnyt élveznek. Nehogy összetűzésekre kerüljön sor. Óriási öröm volt ez a békés megoldás, de nem feledtette azt sem, hogy rengeteg magyar marad román fennhatóság alatt.

Ez azt jelentette, hogy a rengeteg, fegyverben álló magyar embert vissza lehet adni a mezőgazdaságnak és iparnak, legalábbis részben. A meghatározás az volt, hogy 25 százalékot³⁵ le kell szerelni. Ebbe elsősorban azok esnek bele, akik nagycsaládosok, öregek, vagy olyan körülményeik vannak, amelyek indokolják a leszerelésüket.

³¹ Lőrincz József, tanító, 1940-ben karpaszományos őrmesterként a 47/II. zászlóalj géppuskás százada második szakaszának parancsnoka.

³² Kemendy tiszti legényének személyét pontosabban nem sikerült azonosítani.

³³ Kemendy Géza levele a feleségéhez, Vésztő, 1940. szeptember 3. Másolata: *Kemendy*: „A kard...” II. k. 172–172/a. o.

³⁴ Az 1940. augusztus 30-án hozott „második bécsi döntés”.

³⁵ Pontosabban az önálló gyalogdandárok állományának 10 százalékát szerelték le a bevonulás előtt.

Még egy érdekes szempont is volt: olyan hadsereggel kell Erdély földjére lépniük, amelyek megfelel annak az emlékeknek, ami az erdélyi magyarokban él a magyar katonáról: tehát azokat, akik rossz külsővel rendelkeznek, tekintet nélkül korukra, le kell szerelni. Ezen kívül egyetlen zsidó sem léphet Erdély földjére – szólt a rendelkezés. Nagyon elkeseredettek voltak szegény zsidók, akik eddig becsülettel szolgáltak a hadseregben, most pedig kivetettek lettek. Dr. Kovács Endre keszthelyi, közismert híres ügyvéd³⁶ is a zászlóaljban szolgált, mint karpaszományos, és nagyon szomorúan mondta el bánatát a különleges bánásmód miatt. Ezt a 25 százalékos létszámcsökkentést azonnal végre is hajtották. Érdekessége részemre az volt, hogy először én is beleestem azon az alapon, hogy fiam született, és ezért esett rám a választás. Már pakoltunk is Szekeressel, hogy megyünk haza, amikor döngő léptekkel szaladt hozzánk a századparancsnok, és mondja, vissza, mert a géppuskás századnak meg kell maradnia mind a négy szakaszának, tehát nem mehetek haza.

Sebaj, hiszen Erdélyt meglátni úgyis vágytam.

[...]

Délre már kiváltak a hazamenők a maradók közül, és az ezredparancsnok úr szemlét rendelt el a visszamaradók fölött. Vésztő terén állt fel a csapatok fogadására. A legstramabb emberekből alakított új ezred, bár létszámában negyedrésszel kevesebb volt, de felépésében olyan, hogy az ezredes úr, lecsapta a sapkáját, vagyis olyan volt a díszmenet! (Azt szokták mindig mondani, akkor lesz jó a díszmenet, ha az ezredes úr a sapkáját a földhöz vágja örömeiben. Mivel ilyen sose történt, hát a díszmenet se volt sose jó.)

Hogy most valóban földhöz csapta-e a sapkáját, nem tudom, de a díszmenet olyan volt, hogy megérdemelte volna.

Ezzel az ezreddel be lehetett menni Erdélybe; ez olyan volt, mint amelyet ott vártak a magyarok!

Nagy izgalom vett rajtunk erőt arra az értesülésre, hogy holnap átlépjük a határt, és Erdély szabad földjén masírozunk.

Másnap tényleg indulás lett. Menetvonalunk: Vésztő–Okány–Zsadány–Biharugra. Ez a község volt az utolsó magyar falu a trianoni határokon belül. Nagy tógazdaság volt itt, és itt láttam nagy kiterjedésű rizsföldeket. Estére értünk ide.

Ahogy itt nézelődtünk, futva jön egy küldönc, és kéri a zubbonyomat, hogy a szabókhoz vigye. Még először azt hittem, hogy mégiscsak megkapjuk, legalább mire Erdélybe lépünk, a zászlósi rangot, de csalódtam, mert csak újra parolizták,³⁷ zsinórozták, de minden lényeg maradt.

Sőt még rosszabb volt, mert így az látszott, mintha csak most lettünk volna őrmesterek.

Találkoztam Keserű Pista³⁸ bácsival, aki ekkor már őrnagy volt, és megkérdezte:

– Na, hogy vagy pajtás?

Elnevettem magamat, és azt mondtam:

³⁶ Dr. Kovács Endre (1906–?) 1933-tól önálló ügyvédként dolgozott Keszthelyen. 1944-ben a keszthelyi gettó zsidótanácsának elnöke és a járási gettó zsidóvezetője lett. Családjával együtt Auschwitz-Birkenába deportálták. Túlélte a holokausztot, visszatért Keszthelyre, és folytatta ügyvédi tevékenységét.

³⁷ A zubbony hajtókáján lévő színes fegyvernemjelzést cserélték újra.

³⁸ Keserű István (1898–1975), 1940-ben hivatásos őrnagy, a 17/III. zászlóalj géppuskás századának parancsnoka (korábban, 1935-től 1937-ig Nagykanizsán Kemendy Géza századparancsnoka).

– Az jutott eszembe, ahogy kiöltöztettek bennünket, úgy nézünk ki, mint a sármelléki gyerekek, akik a keresztanyjuk által vett új ruhában parádézhatnak a feltámadási körmeneten.

[...]

Egy olyan szakasz zárul le a mai nappal, amely a trianoni béke revízióját indítja el, és az egész ország örvendezik, és örömteli mámorban vár bennünket a csodaszép Erdély, a székelyek, a csíkszászok, a kincses Kolozsvár; és mindaz, ami 20 év alatt vágyakozás volt, most valósággá válik.

Holnap összeölelkezünk annak az országrésznek lakóival, amelyet legjobban fájlatunk, amelyről a legtöbb dal fakadt. [...]

1940. szeptember 5-én „Elhangzott a szó, zeng az induló! / [...]”³⁹ / Énekeljétek völgyek és hegyek! / Édes Erdély, itt vagyunk! / Érted élünk és halunk; / Győz a szittya fergeteg, / A rohanó sereg!”

Ez a dal zengett mindenki ajkán, melyet erre az időszakra szerzett valaki,⁴⁰ és az egész ország egy emberként fújta, bár a dallama nem felelt meg a népléleknek, mert nem vált senki vérévé. De más híján ez ment.

Amikor Biharugrán megalakult a biztosított menet – hiszen azért ellenséges területre léptünk –, a biztosító részhez egy géppuskás szakaszt osztottak be. Perjés Géza hadnagy úr, századparancsnok engem választott ki, akit beosztott a szakaszommal. Tehát a századból én léptem először Erdély szent földjére. Akkor is, most is úgy éreztem, hogy kitüntetésnek szánta ő, én meg annak tartottam. Nagy felelősséggel meneteltem a biztosító résszel.

A mi feladatunk volt, hogy minden lehetséges meglepetést elhárítsunk a zászlóalj felől, ha netán valami visszamaradt román erők elveszítenék a fejüket, és minket támadnának! Nem volt rá eset a mi menetvonalunkon.

Az első község, amit értünk, Oláhszentmiklós volt. Azután Kisürögd. Ide érkezve elszállásoltunk, és itt éjjeleztünk. Erős külső szállásorségeket állított fel a zászlóalj a község külső peremén, ahova már csak a kuttyák ugatása hallatszott ki. A falu bejáratánál a sármelléki Baján Imre volt az első őrség parancsnoka. Akkor tizedes volt. Jó, hogy megjegyeztem.

Valamennyien kimentünk a faluból, hogy megtekintsük az első utunkba került erődöt. Méretei óriásinak tűntek. Kb. akkora volt, mint egy alapos ház. Az erőd falai vasbeton, a lőrésük ellátva rácsokkal. Úgy voltak beállítva, hogy egymás tüzét ki tudják egészíteni, és ne csak önmagukat védjék.

Hátulról volt a bejárata, és akkor lepódtunk meg, amikor bementünk, hogy milyen kicsi a légköbmétere belülről! Ez azért volt feltűnő, mert sehol egy szellőzőberendezés. A helyiség levegőjét rövid idő alatt tönkretette volna a saját lőporfüst. Az erőd belsejében egy ásott kút volt. Ha azonban arra gondoltunk, hogy ennek a vizét soha nem érte tiszta levegő és napfény, hát elgondolni is rossz annak a katonának a helyzetét, akit ide bezártak. (Mert a lakók azt mesélték, hogy az őrséget ide kívülről bezárták volna a románok!)

Egy bizonyos: bármennyire is mállékony volt az erőd betonja – hisz látszott kívülről, hogy falnyi területekről lehámlott a külső réteg, hogy a lőrésük vasrácsát, mire mi ideér-

³⁹ Kemendy Géza itt kihagyta az induló több sorát.

⁴⁰ Az „Erdély-induló” szövegét Somogyváry Gyula írta, zenéjét Náray Antal ezredes szerezte.

tünk, már a lakosság kifeszegette, tehát nem lehetett valami szilárd a beton –, mégis jobb volt így, lövés nélkül „elfoglalni”; bár a lelkes hadsereg csak megostromolta volna, ha arra került volna a sor!

Én lettem ezen a napon a zászlóalj-ügyeletes tiszt. A feladatomból volt, hogy este a vendéglőket ellenőrizzük. Meg is történt Sötét Lajos szakaszvezetővel, akit már ismertem az alföldi tartózkodásunk alatt.

A másik és nagyon jelentős feladatunk az volt, hogy a külső szállásőrségeket ellenőrizzük le este 9 órai kezdettel.

A parancs szerint jelentkeznie kellett volna Sötétnek nálam, de hiába vártam. Elindultam egyedül. Bajánnál⁴¹ volt a fix pontom. Mivel az őrségeknek a szomszédjaikkal járőrözés formájában kapcsolatot kell tartaniuk, velük indítottam magam a következő őrséghez. Bizony ostobaság volt a részemről ez az egyedül való botoltság⁴² a sötét éjszakában. Nem messze románok voltak, mondták az egyes őrségeken. Csak a lábam volt a szemem: ha kopogott a léptem, akkor jó helyen jártam, és így kerültem a községet. Igaz, hogy az egyik kezemben a csőre töltött pisztolyom, a másikban egy kézigránát volt, minden eshetőségre készen.

Olyan nagy kiterjedésű volt ez a község, hogy este kilenctől hajnali fél ötig tartott, mire körüljártam! Mire a századhoz értem, már nyergelve voltak a lovak, és azonnal indulás.

Most aztán sürgős volt a menet! Meghatározott időre be kellett érkezniünk a nekünk kijelölt célba: Kolozsvárra.

Ezen a napon 45 km teljesítmény várt ránk! Nem kis dolog!

Különösen nem, ha az ember semmit nem alszik az éjjel.

Az út tovább Nagyürögdön át vezetett Nagyváradra.⁴³ Amit ugyan csak érintettünk, de egy kis időre megálltunk, és megvendégelték bennünket a hadapródiskolában.⁴⁴

Majd menet tovább Fugyivásárhelyen keresztül Mezőtelegre. Itt aludtunk. A lakosság kitörő örömmel fogadott bennünket mindenütt. Itt azok voltak a boldogok, akikhez katonára került elszállásolásra. A gazdáék akkora lábasban tették fel a bivalytejet, amekkorát csak lakodalomkor használnak. És ezzel a csodálatos itallal etettek-itattak. Nem is tudták, mivel kedveskedjenek nekünk, és igazán nagyon nehéz volt úgy beosztanunk az éjszakát, hogy beszédre is, meg alvásra is jusson idő... Aztán emlékezetes maradt Rév, majd átmentünk a Királyhágón.⁴⁵ Mennyi érzés rohant ránk e név hallatára! A dal, amely a mi részvételünkkel vált valóra: „Átmegyek a Királyhágón...”⁴⁶

⁴¹ Baján Imre tizedesnél, a falu bejáratánál lévő őrség parancsnokánál.

⁴² Értsd: botorkálás, bolyongás.

⁴³ Kemendy Géza zászlóalja – amint azt a feleségéhez aznap Nagyváradról írt tábori levelezőlapja és képeslapja bizonyítja – szeptember 7-én vonult át Nagyváradon. *Kemendy*: „A kard...” II. k. 174/b. o. 225. melléklet.

⁴⁴ Nagyváradon két ízben működött hadapródiskola: korábban, 1898 és 1918 között a honvéd gyalogsági hadapródiskola, később, 1941 és 1944 között pedig a Magyar királyi „Gábor Áron” Honvéd Tüzérségi Hadapródiskola.

⁴⁵ Ez 1940. szeptember 8-án történt.

⁴⁶ Farkas Imre magyarnótája.

Aztán a gyalogos embereket vonatra rakták, és úgy mentünk néhány tíz km-t.⁴⁷ Csucsá, Kissebes nagyemlékű helyek, szent helyek. A vonaton gyönyörű hegedűszóra ébredtem Bánffy-hunyadon.

Az állomáson a gyönyörű, de eddig csak képekről ismert Kalotaszeg népművészete kelt életre. Gyönyörű ruhában a lányok és olyan csizmában, amely különböző színű bőrrel berakásos volt. Ők így köszöntötték a honvédeket.

Egyébként az egész menet diadalmenethez hasonlított. Amerre csak magyar katona megjelent, kivonult a nép a falukból a köszöntésükre, és ki-ki, amije volt, azt vitte, hogy a magyar honvédnek adja. El nem maradt a sok-sok csókolózás, és ez igaz szívből jött. Emlekszem, egyszer egy völgyben meneteltünk, és a falu elénk jött. Valósággal szétszedték a zászlóaljkat az emberek, és mindenki vitte a prédáját haza, nehogy katona nélkül maradjon. Otthon aztán a nagy megvendéglés. Az ennivaló, a bor, és talán reggelig szólt a nóta a házaknál.⁴⁸

Még egy megállónk volt Kolozsvárig. Kb. 20 km-re volt Magyarkapus, vagy ahogy ott nevezték, Kiskapus. Itt éjszakáztunk, mielőtt beérkeztünk volna Kolozsvárra. Itt olyan előkészület várt bennünket, mintha minden háznál lakodalomra készültek volna. A házaknál az ablakok tele voltak Küküllő-menti borokkal, és jobbnál jobb vacsorával várták a honvédeket.

De nem volt elég, hogy a házaknál ment a hejehuja, még a kocsmában is nagy mulatságot rendeztek. Azt mondták, most mindenkinek mulatni kell, ezen a napon senki nem lehet szomorú, ez a vígság napja. A csodálatos, díszágnak megfelelő, mesés szép kézimunkával varrott ágyneműs ágyban nem sokat aludhattam, mert egykettőre reggel lett, és az utolsó nekifutásunk következett. Ezt viszont mindenki alig várta. Mielőbb lássuk meg Kolozsvárt. Itt meg kell jegyezmem, hogy olyan lelkesek voltak az emberek, hogy mindenki el akart jutni ide. De nem akárhogyan, hanem gyalog, a többiekkel együtt. Az volt a parancs, akinek valami lábfeltörése vagy egyéb baja van, leadni az egészségügyi oszlopnak.

Az én embereim azt mondták, senki nem marad el a századtól. Bírták is rendületlenül. De egyszer mégiscsak sok volt a menetből, és az egyik Kellernek⁴⁹ feltörött a lába. Hiába, le kell adnunk. De amikor arra került a sor, ők már megoldották, hogy maradjon: a szakasz lőszerkocsis cserélt helyet Kellerrel, aki kezelő volt, Keller pedig felült a kocsira, ahol meggyógyult a lába, és Kolozsvárra már gyalog vonult be velünk.

Amint az előbb említettem, Magyarkapus kb. 20 km volt Kolozsvártól. Amikor reggel elindultunk, olyan ütemet diktált az él, hogy megállás, a szokásos kapcaigazító pihenő nélkül, egy menetben elértük Kolozsvár külvárosát, Monostorit. Itt a tetőn – mert Kolozsvár a Szamos völgyében fekszik – összegyülekezett az egész 9. hadosztály,⁵⁰ melynek csapatai más útvonalakon érkeztek Kolozsvárra, közben átfésülve az egész környező terepet.

⁴⁷ Solyomvári György zászlós feljegyzései szerint (lásd a 4. sz. jegyzetet) szeptember 9-én és 10-én három hosszabb-rövidebb útszakaszon is vasúton szállították a 47/II. zászlóaljat.

⁴⁸ Kemendy Géza Nagybárodáról, 1940. szeptember 9-én írta a feleségének tábori levelezőlapon: „Az öröm, a lelkesedés, az elragadtatás, szeretet, büszkeség kísért bennünket. Ezt majd szóval. Útban vagyunk Kolozsvárra, amelybe 11-én mi vonulunk be. Szép nótánk is van erre: »Édesanyám, nemsokára bevonulunk Kolozsvárra...«. Örülök annak, hogy benne lehetek ezekben a gyönyörű eseményekben.” *Kemendy: „A kard...”* II. k. 174/b. o. 225. melléklet.

⁴⁹ A Keller nevű géppuskakezelő személyét közelebbről nem ismerjük.

⁵⁰ 1940-ben még 9. önálló gyalogdandárnak nevezték.

Összevártunk mindenkit, és szépen felfejlődünk a díszes bevonuláshoz. A soproni 9. huszárok⁵¹ az élen, majd a többi egységek. Amikor kész volt a csoportosítás, olyan felhőszakadás zúdult a nyakunkba, hogy hasonlóra nem emlékszem.

A városba levezető kockaköves úton hömpölygött a víz. Aztán egyszer csak olyan részre érkeztünk, ahol az út vastagon volt borítva virággal, valóságos vastag szőnyeg. Nagy bajban voltak a lóvezetők, mert a lovak csúsztak a virágon, melyet valósággal vitt a víz. Nagy kínlódással ereszkedtünk lefelé, amikor az út oldalán sűrűn egymás mellett álló törzstisztek suttogják minden egység felé: Elvonulás jobbra! Annyit jelent, hogy keményen kilépve kell valaki előtt elvonulni. Hamarosan elértük a pontot: vitéz Szombathelyi Ferenc vezérezredes, a Honvéd Vezérkar főnöke⁵² fogadta a csapatok díszelgését. Mint egy hatalmas szobor, úgy állt ott, mi pedig mint a vas, léptünk el előtte!

A díszmenet után végigláttunk a zászlóalj fölött, és azt látjuk, hogy a zászlóaljparancsnok⁵³ lovát úgy vezeti a lovász, a parancsnok meg gyalog lépdel. No, ez nem nagy dicsőség nekünk, az biztos!

Monostoriba beérve, nagy csodálkozással tapasztaltam, hogy senki nincs az utcán, mintha nem is tudnák, mi történik itt.

Egyetlen kis szatócsbolt előtt egy kis zsidó, karjait széttárva kiáltotta:

– Éljen a magyar hadsereg!

Később megtudtuk, hogy a falu román lakosságú.

Viszont hamarosan elértük Kolozsvárt. Az ablakokon vagyont érő szőnyegek lógtak, az utcán, a házak ablakaiban talán évszázados díszmagyarokban a férfiak, nők, és hallatlanul lelkes ováció. Könnyeinkkel küszködtünk mi is ezt látva.⁵⁴

A Nemzeti Színház előtt álltunk meg, és innen osztották el az egységeket a város különböző részeibe.

Itt egy hölgy futott hozzánk, és mindenkit cigarettával kínált. Én ekkor nem dohányoztam, de nem lehettem ünneprontó, elfogadtam, rágyújtottam, de azonnal ledobtam a hömpölygő vízbe. Mert a csizmám fején folyt át a víz.

A Take Ionescu utcába⁵⁵ helyeztek el bennünket. Nem kis feladat volt, mivel villaegyed, ahol semmiféle istálló nem volt. A villák mind üresek, elmenekültek belőlük a románok.

⁵¹ A 9. gyalogdandár huszárszázadát mozgósításkor a soproni helyőrségű III. önálló huszárszázad állította fel.

⁵² Kemendy itt pontatlanul emlékezett. A Honvéd Vezérkar főnöke ekkor Werth Henrik gyalogsági tábornok volt, Szombathelyi Ferenc viszont altábornagyí rendfokozatban, a VIII. hadtest parancsnokaként szolgált. E kassai seregest csak kétharmad állományával vett részt az erdélyi bevonulásban. A kolozsvári díszfelvonulás valójában Jány Gusztáv (1883–1947), altábornagy, a – 9. gyalogdandárt is magában foglaló – 2. hadsereg parancsnoka előtt történt.

⁵³ Dettay Béla alezredes.

⁵⁴ Kemendy Géza a bevonulás másnapján, 1940. szeptember 12-én az alábbiakat írta a családjának egy tábori postai levelezőlapon: „A visszatért Kolozsvárból írom e pár sort, és csókollak Benneteket. A tomboló lelkesedés csodás volt. A népek, testvéreinknek magyar megnyilvánulása megható volt. Boldog vagyok, látva mindezt, és nagy öröm ez, hogy ily történelmi dolgokban részt vehetek.” *Kemendy: „A kard...”* II. k. 174/c. o. 227/a. melléklet.

⁵⁵ A napjainkban Kolozsvár délkeleti részén található utca névadója Take (Tache) Ionescu (1858–1922), román politikus, aki 1921/1922-ben Románia miniszterelnöke volt.

Amíg a századirodán megkaptuk az eligazítást, addig elküldtem a legényemet, keresen nekem is szállást. Jött nagy örömmel, van ám! Két szép kisasszony is van, és magyarok. Elmentünk, és rögtön láttam, hogy nagyon melléfogott az én legényem: két lány, két szoba és még akkor én! De már nem lehetett este mást keresni, hát valahogy kibírtuk. A lányok kihurcolkodtak a konyhába, én meg a szobában. Faluvégi József tanító volt a házigazda. Nagy magyar érzelmű ember. Reggel bocsánatot kértem, és elköltöztem. A legényem újra talált egy remek helyet: akkor meg egyhónapos házasok lakását biztosította nekem. De innen nem mehettem el, annak ellenére sem, hogy nekik ki kellett költözniük a konyhába.

– Soha nem bocsátaná meg nekem, ha ezt az áldozatot meg nem hozhatnák ők most értem, annak ellenében, amit mi hoztunk! Itt tényleg nem lehetett vitatkozni, és én maradtam a lakásban. Egyébként valamit részletesebben el kell mesélnem a családról. Idős házaspáré volt a lakás; a férfi a kolozsvári fűtőháznak volt valami vezető embere, most nyugdíjas. Bájos emberek a feleségével együtt. Fiuknak tekintettek, és mivel nem nagyon volt szabad a városban járkálnunk, sokat voltam otthon. Ilyenkor a bácsi – nagyon resteltem, hogy a nevüket elfelejtettem – a hallban leültetett egy kerevetre, ő is mellém ült, majd hátranyúlt és egy gumicsövet megszívott, folyt a gyönyörű rubinszínű ital, és egészségre kívánva, ittunk. Kérdezte, megismerem-e, miből van ez a bor? Megismertem, mert Herminke⁵⁶ szokott ilyet csinálni: ribizlibor volt. Felséges ital. És ez nagyon jól sikerült! Nagy, 25 literes ballonokban állt a kerevet mögött, és nekem kellett az ivópajtásnak lenni. Persze, nem az ivás volt a lényeg, hanem a beszéd: kölcsönösen érdekelt bennünket a másik elbeszélése az előbbi életről. A néni meg örökké azon igyekezett, hogy valamivel megkínálgjon, sőt azt szerette volna, ha ott étkezem minden nap. Hát azt mégsem lehet, hiszen még úgy tűnhetne valakinek, nincs nekünk jó kosztunk a hadseregnél...

Kitérni mindig kevésbé tudtam. De a csütörtöki ebédet nem hagytam a katonakonyhán. Ekkor tudniillik paradicsomos káposzta volt, és azt olyan nagyszerűen csinálták, hogy azóta se ettem olyan finomat. A legényemmel cseleztettem ki magamat. Délharangszó előtt futva kellett jönnie értem, hogy hívatnak az irodára. Én is sietve elmentem, de csak későn érkeztem vissza, mert közben megebédeltem a konyhán.

Az életünk, mint mondtam, amiatt, hogy nem volt szabad a városban feleslegesen csavarognunk, elég unalmas volt. A tiltó rendelkezésnek az volt az oka, hogy a románok nagyon fájlalták Kolozsvár elvesztését, és tartott tőle a vezetőségünk, hogyha megtudják a mi erőnk nagyságát, talán megkísérlik a visszavételét is. Nekünk egy hadosztályunk⁵⁷ volt Kolozsvárt. A másik ok az volt, hogy a román lakosság magatartása velünk szemben engesztelhetetlen gyűlölettel teli volt. Sok olyan hír terjedt szét, hogy becsalták a házhoz a magyar katonát, és ott megölték. Ki is volt adva parancsban, hogy egyedül senki nem járhat a városban. Tisztek pedig csak csőre töltött pisztollyal közlekedhetnek. Az elővigyázatosságnak megvoltak az okai. A kolozsvári emberekből alakult „repülő-brigádok” megtisztították a várost azoktól az elemektől, akik kifejezetten veszedelmes kijelentéseket tettek, vagy az egész magatartásuk olyan volt, hogy tartani kellett az akciójuktól. Abban az utcában, amelyben én is laktam, volt egy ház, melyről az ottaniak mesélték, rendőr

⁵⁶ Kemendy Hermin (1889–?), Kemendy Géza zalaszántói (apai) nagynénje.

⁵⁷ Pontosabban a nagykanizsai 9. önálló gyalogdandár, melynek személyi állománya 1940. szeptember 1-jén 379 tisztből és 9509 főnyi legénységből állt. Vö. Szabó 1995. 298. o.

lakott benne. Az illető magyar volt, de árulónak tartották a magyarok. Amikor bevonultunk, úgy látszik, ő még vadabb román akart lenni, mint a románok, mert az utcabeliek szerint azt kiabálta:

– Horthy vért iszom!

Elvitték a börtönbe. Én ennyit tudtam róla mindössze.

Egyik napon, amint megyek a lakásomra, a kapujában ennek a rendőrháznak, áll egy 18 év körüli szép magas leány, és amikor odaérek, köszön és így szól:

– Ne haragudjon, hogy megszólítom, de egy nagy kérésem volna. Az édesapám rendőr volt és ráfogtak bizonyos dolgokat, elvitték, és nem tudjuk, mi van vele. Az édesanyám azóta ágyban fekvő beteg, és nem tud megvizsgáltatni. Csak sír és azt hajtogatja, bosszú áldozata lesz az ura, az én édesapám. Arra kérném, tegye meg, hogy jöjjön be most hozzánk és vigasztalja meg az édesanyámat.

Olyan bánatos, szomorú volt a tartása ennek a leánynak, a szavai olyan őszintének hatottak, hogy annak ellenére, miszerint felvonultak a tiltó rendszabályok esetei a lelkemben, azt mondtam:

– Kisasszony, szívesen bemegyek, de olyat nem mondhatok az édesanyjának, ami nem tartozik a hatáskörömbe. Azt igen, hogy nem a rosszakarók bemondása alapján ítélnék el nálunk valakit, hanem csak a bizonyított tények alapján. Amennyiben úgy van, ahogy mondta, hogy csak ráfogás az eset, bizonyos lehet benne, hogy az édesapjának semmi bántódása sem lesz.

Nagyon örült a kislány és köszönte, ő is csak erre gondolt. Bevezetett az udvaron keresztül a házba. De a kaputól egy átláthatatlan vadszőlőlugason vitt az út, és őszintén bevallom, kinyitottam a pisztolytáskám fedelét, és a kezemet a pisztolyon tartva mentem a leány után. A házba lépve meg éppen a lugas miatt teljes sötétség volt. Aztán bevezetett a szobába, ahol az édesanyja tényleg halálra váltan feküdt, és a szeme könnyörögve tekintett rám. Neki is ugyanazokat mondtam el, amit a leányának. Pozitív ígéretet nem tehettem, de azért egy kissé megnyugodott; de én is, amikor kívül voltam az utcán. Hiába, az ember sose tudhatja.

[...]

Azt hiszem, szeptember 15. volt, amikorra jelezték, hogy a kormányzó úr bevonul Kolozsvárra.⁵⁸ Én megmondom őszintén, meggondolatlanságnak tartottam, hogy ilyen tisztázatlan körülmények között bejön ide.

Engem a sorfalba rendelték; ma sem tudom, miért? A zászlóalj egésze pedig ki lett téve Felek felé biztosítani a románok ellen.⁵⁹ Nem véletlen, hogy a mi zászlóaljunk maradt ki a díszelgésből, mert a vezérkari főnök⁶⁰ előtt gyalog elvonuló zászlóaljparancsnok miatt büntették a zászlóaljat.

Nagy biztonsági intézkedések történtek. Az útvonalon, a vasútállomástól a város központjáig négyszeres biztosító kordon volt. Az állomáson azért a mi 4. századunk⁶¹ adta a

⁵⁸ Horthy Miklós kormányzó kolozsvári fogadási díszünnepsége valóban 1940. szeptember 15-én történt.

⁵⁹ Kolozsvártól délre közvetlenül a város határában húzódtott az új magyar–román határ.

⁶⁰ A zászlóalj nem a Honvéd Vezérkar főnöke, hanem a 2. hadsereg parancsnoka előtt vonult el. (Lásd az 52. sz. jegyzetet!)

⁶¹ A 47. gyalogezred II. zászlóaljának 4. puskásszázada.

díszszázadot Farkas Tibor hadnagy⁶² parancsnoksága alatt. Szép szál tiszt volt, jó vezényszava, és a század is kiváló.

Szigorúan ki volt adva, hogy senki virágcsokrot nem dobhat, mert a csokorban kézi-gránátot találtak elrejtve.

Valósággal félttem, nehogy valami történjék. Szabálytalanul, de a pisztolytáskámat kicsatolva álltam. A mögöttünk lévő kordont az ország minden városából ideutaztatott rendőrtisztek alkották. Egyszer csak egy kis győri rendőrhadnagy⁶³ felhorkan a hátam mögött:

– Na, majd adok én nektek tüntetni!

Hátranézek, és a hadnagy két fiatal lány mögé lép, beléjük karol és elviszi őket, nyilván a rendőrségre. Nem volt nehéz kitalálni, miért: az egyik vörös ruhában, a másik sárga blúz és kék aljban sétálgattak mögöttünk. Ez[ek] pedig a román nemzeti színek voltak. Így tüntettek.

Egyszer csak jöttek a motorosok, majd az autók: kormányzói pár, miniszterek és nagy meglepetésünkre Órffy méltóságos úr.⁶⁴

A sármelléki Kuti Ferivel álltunk egymás mellett, és amikor arra nézett, mindketten tisztelegtünk nekik. Meg is ismertek bennünket.⁶⁵ Nagyon örültem, hogy túl voltunk ezen a felelősségteli feladaton.

Két érdekes esemény tette emlékezetessé ittlétünket. Perjés Géza századparancsnok mesélte az ő kalandját. Akkor történt, amikor biztosítottak Felek felé. Úgy látták, hogy a románok nem a nekik meghatározott területen fekszenek, hanem a mienken. Ezért lóháton, a jelentőlosok kísérete mellett körüljárta a terepet. Egyszer csak azt veszi észre, hogy a románok mögé kerültek, és látja is, hogy egy szakasz az ő elfogásukra megmozdul. A legnagyobb gyötrő gondja az volt, hogy másnap az újságokban benne lesz, hogy Perjés Géza magyar királyi hadnagyot Feleknél a román biztosító erők elfogták. Ez észbontó. Ha kell, ingyen nem adják magukat, és a következő pillanatban egy román tábori őrsbe botlanak. Na, most beteljesül, amitől tartottunk – volt a gondolata.

Ebben a pillanatban a tábori őrs egyik tagja, feszesen tiszteleg ennek a kis lovas csoportnak, és a következő pillanatban már magyar területen voltak. (Emlékezetes volt, mert nemrég mesélte el.⁶⁶ Valószínű, helyesen jegyeztem meg a lényegét.)

A másik már komolyabb ügy volt. Semmiképpen nem értett senki egyet a bécsi döntéssel, mert nagy magyarlakta területeket hagyott a románoknál. Itt ezekben a napokban

⁶² Ilyen nevű gyalogsági tiszt nem teljesített szolgálatot a honvédség hivatásos tiszti állományában. Feltehetően tartalékos tiszt lehetett, de az sem kizárt, hogy Kemendy pontatlanul emlékezett a nevére.

⁶³ Ilyen rendfokozat 1940-ben még nem létezett a magyar királyi rendőrségben. (Szakály Sándor szíves közlése.)

⁶⁴ Sármellék földbirtokosainak egyike dr. Órffy Imre (1884–?), országgyűlési képviselő, a kormánypárt egyik prominense volt.

⁶⁵ Kemendy Géza 1940. szeptember 25-én többek között az alábbiakat írta a feleségének Kolozsvárról: „Órffy méltóságos úrnak is írtam. [Tudniillik üdvözlő lapot.] Őt láttam itt Kolozsvárt a Kormányzó Úr szemléje alkalmával. Tisztelegtem neki, el is fogadta, de nem ismert meg, pedig a Kuti Ferivel álltunk. Azt mondta mosolyogva a feleségének: »Látod, még itt is ismernek!« (Rohamsisakban voltunk a sorfalban.)” *Kemendy*: „A kard...” II. k. 186/e. o. 243. melléklet.

⁶⁶ Ezt Perjés Géza valószínűleg 1974 júniusában Keszthelyen tett látogatása alkalmával mesélhette el Kemendynek. Vö. *Kemendy*: „A kard...” II. k. 188/a. o. 246/b. melléklet. Perjés Géza levele Kemendy Gézához, Budapest, 1974. június 17.

megérett az elhatározás Keserú István őrnagy úr és környezeténél. Egy este, egy kis italozás után, elhatározták, hogy elfoglalják azokat a részeket, amelyeken magyar lakosság él.

El is indultak, és jó néhány községen keresztülhaladva, az egész lakosságot nagy örömmel hangolva tértek vissza. De nem saját jószántukból, hanem a mi felső vezetésünk parancsára.

Nagy diplomáciai bonyodalmaktól félték...

Nemcsak én, de mindenki nagyon számolgatta a napokat és haza vágyott. Egyik késő délután tiszti gyűlésre rendelték bennünket a zászlóaljirodára. Három helyiségen mentünk keresztül, és a legfelsőben gyülekeztünk. Ezután minden ajtóhoz egy katonát állítottak, és az ajtókat külön-külön bezárták.

Egy sokpecsétes borítékot bontott fel a zászlóaljparancsnok és felolvasta:

– Amennyiben „Budavára” a jelszó, akkor támadás Felek felé.

Vége is lett a gyűlésnek, még csak a szigorú titoktartásra hívták fel a figyelmünket. Az volt az oka ennek az elgondolásnak, hogy Felek felé a románok a hegytetőn, a mi vonalunk meg a hegy oldalában volt megállapítva. Kolozsvár védelme így nem volt megnyugtatónak mondható, tehát ezt akarták korrigálni. De amíg mi ott voltunk, erre nem került sor.

Emlékként a visszatért Kolozsvárról, a postán bélyegeztettünk papírlapokat ezzel az alkalmi bélyegzővel: „Kolozsvár visszatért. 1940.” Egy emlékül megmaradt.⁶⁷ A másikat valamennyi emberem aláírta és eltettem, de az 1950-es évek idején jobbnak láttam elégetni. [...]

Milyen sok esemény történt a kormányzó úr bevonulásától eltelt tíz nap alatt! Egyszer csak megint hívatnak a zászlóaljirodára. Na, biztos „Budavára” a jelszó! – volt az első gondolatunk.

És nem az lett, hanem az, hogy holnap, azaz szeptember 25-én délután berakodás és irány haza.⁶⁸

Hát volt öröm, mondanom sem kell. Rögtön ki a piacra, az útra ennivalót és az otthoniaknak teát, kávé tenni, mert az itt nagyon olcsó volt.

Ezen az estén búcsúztunk el a háziaktól. Nagyon megható volt, hiszen mi voltunk, akik elsők voltunk Erdély földjén. Minket soha el nem felejtettek. Nekünk meg akkora élményt jelentett, amit igen sokan életük végéig sem érthettek meg, pedig arra vágyakoztak...

Másnap aztán gyönyörűen kiglancolva magunkat, fegyvereinket, lovainkat, vártuk az indulásra a parancsot.

És ekkor olyan élményben volt részem, amit életem végéig nem felejték el. Az egész város valamennyi részéből egy nóta szállt az ég felé. Szinte látni lehetett, mint a felszálló füstöt, és megállt a város fölött; talán még akkor is hangzott, amikor már senki nem énekelte! De csak ez az egy dal: „Nem a sörtől, sem a bortól vigadok; / Kolozsvári leányoktól búcsúzik: / Szerbusztok, gyerekek, / Isten veletek leányok! / Már én többet nem járok el hozzátok!”⁶⁹

⁶⁷ Kemendy: „A kard...” II. k. 186/d. o. 242. melléklet.

⁶⁸ Kemendy Géza zászlóalja – a feleségéhez aznap írt tábori levelezőlapjának tanúsága szerint – 1940. szeptember 28-án indult haza Kolozsvárról: „Meghatódottan búcsút vettünk ma délután 3 órakor Kolozsvártól. Berakodott a zászlóalj, és most 1/2 óra múlva indulunk.” Kemendy: „A kard...” II. k. 186/e. o. 244. melléklet.

⁶⁹ A „Magyar gyerek” című katonadal kolozsvári változata.

Sok szép élményem volt, de ilyen még nem!

Aztán, miután kigyönyörködtem magamat ennek az énekes szépségnek minden vonatkozásában, kiléptünk. Elvonultunk a Mátyás szobor előtt, a Szent Mihály templom előtt, és búcsút intettünk mindenkinek. Ezek a kipihent, szép zalai legények nagy élményekkel eltelve hagyták el Kolozsvárt.

Nagyon érdekes kép futott az utcán ellenkező irányokban:

Mi, a szépen kiglancolt egységek egyenes tartással, vígan, nótaszóval, könnyedén lépve vonultunk kifelé, ugyanakkor mellettünk porosan, meghajolva, fáradtan – ahogy a bakáknál mondták: kufferolva – vonultak be a minket váltó zászlóaljok. Nekik befelé, hosszú szolgálatra fújták a kürtösök a marsot,⁷⁰ nekünk pedig haza, szabadságra. Így néz ki párhuzamosítva két sors. Katonasors, nincs benne semmi különös; ennek ez a rendje!

Az úton nem állt be a zászlóaljnak a szája: mindenki egész hazáig énekelt. Egyébként nagy fegyelem uralkodott, soha senki le nem maradt a vonatról, vagy semmi rendetlenséget nem teremtett, ha valahol hosszabb ideig állt a szerelvény.

Ez is természetes volt. A kanizsai bakák arról voltak híresek, hogy minden körülmény között helytálltak és fegyelmezettek voltak.

Aztán, ahogy Kanizsára értünk, azonnal leszereltünk és haza!

(Gépelte kézirat. Kemendy Géza: „A kard nem kerül fogásra...” II. k. 1939–1942. 162–188. o.)

⁷⁰ Indulót.